

**„МАКБЕТ“ КАТО РОМАН ОТ Ю НЕСБЪО В ЖАНРА
НА СКАНДИНАВСКИЯ НОАР**

Атанас Добрев
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

**“MACBETH” AS A NOVEL BY JO NESBØ
IN THE *NORDIC NOIR* GENRE**

Atanas Dobrev
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

This paper aims to present the Shakespearean “Tragedy of Macbeth”, recreated as a novel in the crime genre *Nordic Noir* by the Norwegian writer Jo Nesbø. The current novel is a part of the “Hogarth Shakespeare” book series – an international project in which established authors from all over the world are invited to depict in their authentic handwriting the plays of William Shakespeare for the modern reading public. The article will attempt to compare the Shakespearean drama and Nesbø’s novel – certain similarities and differences between the original and the new reading – and to point out reasons why the story of Macbeth fits so easily into the understanding of the *Scandinavian Crime* genre.

Key words: “Macbeth”, William Shakespeare, Jo Nesbø, Nordic Noir, Scandinavian Crime

Класическите произведения, независимо от коя страна или епоха, продължават да оказват значително влияние на съвременните литературни тенденции: от една страна – приобщават нови читатели към „лоното“ на високата литература, а от друга – биват неизчерпаем източник от идеи за вече наложили се или тепърва прохождащи автори на нашето съвремие. Красноречив пример за това е американската писателка Маделин Милър, която през 2012 г. печели престижната британска литературна награда „Ориндж“ за дебют в художествената ли-

тература с романа си „Песен за Ахил“¹ – разчупено тълкуване на Троянската война, предадено през призмата на Патрокъл и любовната му връзка с Ахил.

Именно подобно осъвременяване на добре познатото и доказано в рецептивната практика старо е нещото, което привлича и издателства, и публика. Такъв е случаят и с Уилям Шекспир. Престижното британско издателство „Hogarth Press“² решава през 2014 г. да създаде литературен проект – целта е да се поканят световноизвестни автори, които да преразкажат и представят класическа Шекспирова драма пред съвременната публика в романизиран вид по случай четиристотингодишнината от смъртта на Английския бард, която ще бъде отбелязана през 2016 г. Началото на книжната поредица е поставено през 2015 г. от Джанет Уинтърсън и нейната версия на „Зимна приказка“ – „Разликата във времето“ (*The Gap Of Time*)³, през 2016 г. излизат „Името ми е Шейлок“ (*Shylock Is My Name*) от Хауърд Джейкъбсън (интерпретация на „Венецианският търговец“), „Вкиснатото момиче“ (*Vinegar Girl*) от Ан Тайлър (вариант на „Укротяване на опърничавата“) и „Вещерското семе“ (*Hag-Seed*) от Маргарет Атууд (версия на „Бурята“). На следващата година излизат интерпретацията на „Крал Лир“ от Едуард Сейнт Обин – „Дънбар“ (*Dunbar*), и тази на „Отело“ – „Новото момче“ (*New Boy*) от Трейси Шевалие. Последна (единственият автор, който се отказва от проекта, е Джилиан Флин, чийто „Хамлет“ така и не бива издаден), през 2018 г., излиза „Макбет“⁴ от Ю Несбьо.

Може би неслучаен е фактът, че последното произведение е модерен вариант на *най-кървавата Шекспирова трагедия* (Патрик 2018), а негов автор – един от майсторите на криминалния роман и единствен неанглоезичен писател – норвежецът Ю Несбьо. Благодарение на изкусното си перо и спиращите дъха разследвания на инспектор Хари

¹ Издадена на български език през 2019 г. от издателство „Егмонт Анишър“ в превод на *Красимира Абаджиева*.

² Основано в Лондон през 1917 г. от *Ленърд и Вирджиния Улф*. Допълнителна информация относно проекта може да се открие в статията „Adapting the Bard: On the Hogarth Shakespeare Project’s Diversity Problem” от *Lauren Marie Scovel* (*Лорън Мари Сковъл*), публикувана на 5.10.2017 г. в онлайн списанието *The Millions*: <https://themillions.com/2017/10/adapting-the-bard-on-the-hogarth-shakespeare-projects-diversity-problem.html>.

³ Тъй като единствената книга от поредицата, преведена на български език, е „Макбет“ от *Ю Несбьо*, предлагам свой превод на английските заглавия – *А. Д.*

⁴ Издадена на български език през 2018 г. от издателство „Емас“ в превод на *Ева Кънева*.

Хуле, обичния от читателската публика герой на Несбьо, норвежкият автор се прочува в световен мащаб като един от най-добрите разказвачи в типичния за Скандинавието жанр *Северен ноар* и бива титулуван като „крал“ на *норвежкия роман ноар* (Патрик 2018).

Ето защо, запитан дали желае да се включи в проекта, посветен на Уилям Шекспир, Ю Несбьо първоначално реагира доста скептично. Самият той споделя в интервю пред NRK⁵, че „работи единствено с идеи, които са си лично негови“ (Бьорнскау, Биерман 2018)⁶. Това е от голяма важност за автора, който от години е изградил свой повествователен маниер и разчита на собствените си мисли и вдъхновения. Ала Уилям Шекспир е „примамливо изкушение“ и предложената от страна на издателството драма, по която да работи Ю Несбьо, отлично би се вписала в творческата биография на норвежеца. Това, което най-много го впечатлява в трагедията, е, че разказва история, в която „...нищо не се получава, както е замислено. Сякаш нещо просто не си идва на мястото. Ала именно в това се крие цялото очарование – независимо дали става дума за очарование от красотата в киното, литературата, или музиката – това малко *особено* нещо трябва да е налице. То може да *дразни* окото или да *шуми* в ухото и едновременно с това да бъде *така* великолепно, завладяващо и ужасяващо“ (Бьорнскау, Биерман 2018) – нещо обичайно и за добрите криминални романи, при които дори в края на повествованието читателят все още не е напълно сигурен кой би могъл да бъде убиецът и какви биха могли да бъдат неговите подбуди. Така че след известно колебаене и въпреки че сюжетът на пиесата е добре познат, Ю Несбьо все пак решава да се захване с проекта, изпълнението на който ще му отнеме четири години – книгата излиза през пролетта на 2018 г. едновременно под логото на реномираното норвежко издателство „Aschehoug“⁷ и британското „Hogarth/Vintage“.

Пиесата „Макбет“, написана през 1606 г., се разглежда като една от четирите трагедии шедьоври на Уилям Шекспир, поставяна редом до „Хамлет“, „Отело“ и „Крал Лир“ (Минков 1998: 25), които онагледяват безконечната битка между доброто и злото и въпроса кое от

⁵ Националните радио и телевизия на Норвегия.

⁶ Всички цитати, които не са от източници на български език, са в мой превод – А. Д.

⁷ Едно от най-големите независими издателства в Норвегия, основано през 1872 г. в Осло. Бившият изпълнителен директор на издателството, *William Nygaard* (*Вилям Нюгор*), е прострелян тежко през 1993 г. и едва не изгубва живота си, защото решава да издаде романа „Сатанински строфи“ на британския писател *Салман Рушди*, за когото има издадена фетва за убийство.

двете ще бъде водещо и определящо в краткия човешки живот. Тези трагедии до известна степен притежават обща форма или конструкция, като в основата си разказват за изключителни страдания и беди, които сполитат някоя забележителна личност и довеждат до нейната смърт (Брадли 2016: 12; 17). Английския бард си позволява известна творческа свобода, като представя историческата личност Макбет в ролята на властолюбив кралеубиец и безмилостен тиранин, обзет от неистово чувство за страх и усещане за предателство, което, загнездило се дълбоко в сърцето, започва да разяжда душата му из основи.

Истинският Макбет е живял някъде около средата на XI век и преди да се възкачи на шотландския трон, е бил военачалник в армията на крал Дънкан, своя предшественик. Според английския кралски летописец Рафаел Холинshed (Смит 2019), чиито сведения са послужили за вдъхновение на много от произведенията на Уилям Шекспир (историческите драми, посветени на английската корона, „Макбет“, „Крал Лир“ и „Цимбелин“), крал Дънкан е един от слабите владетели на Шотландия. Недоволен от неговото управление, Макбет (Смит, Люнга 2022) се съюзява с норвежкия ярл Торфин Сигурдсон, граф на Оркни, побеждава Дънкан в битка и завзема властта. За разлика от литературния образ крал Макбет ръководи държавата успешно по време на своето владичество и едва в неговия край на царуването си започва да проявява чертите, приписани му от Ейвънския бард сравнително рано в трагедията.

Шекспировият герой е мъж на честта – доблестен, храбър и верен на короната предводител – поддал се обаче на прорицанията на три стари и грозни вещици, предвещаващи му бляскаво кралско бъдеще. След като не бива избран да управлява страната, у Макбет се заражда замисъл за престъпление, тъй като е готов да пожертва всичко и всички само и само да бъде изпълнено пророчеството на злите чародейки, символизиращи в действителност трите норни – *орисниците на човешките съдби* (Минков 1998: 21), а с идеята за убийството на действащия крал започва и разложението на Макбетовата душа (Минков 1998: 19). Ето как от един добродетелен и почтен човек Макбет се превръща в себичен и корав мъж, който не се бои от нищо, тъй като вече е „вечерял заедно с ужаса“ (Ауербах 2017: 324), воден от болната амбиция за власт, постоянно подклаждана и от дамата на сърцето му (безскрупулната сплетница лейди Макбет), който не се спира пред нищо, за да постигне целта си – да седне на трона на Шотландия, макар че по целия път след него остават единствено кръв и кости.

Кое обаче е онова нещо, което прави Шекспировата пиеса така подходяща да бъде тълкувана през призмата на *скандинавския ноар*? Основни теми в елизабетинската драма, като избора между добро и зло, борбата с вътрешните демони у човека и въпросите за насието, алчността и амбицията, са не само ключови за *нордик ноар*, но и добре познати на Ю Несбьо, който често прибегва до тях в поредицата разследвания на инспектор Хари Хуле. Макбет притежава някои от чертите на инспектора – в началото и двамата действат с добри намерения, но впоследствие претърпяват пълно морално и житейско падение. Ю Несбьо е автор, който притежава способността да изпитва възприятията не само на героите, но и на читателите си за границите на онова, което се разбира като „добро“ и „приемливо“ (Ендлър 2018). Хари Хуле е полицай, който не зачита закона, преследва собствените си интереси и притежава склонността да наранява хората около себе си, дори да няма подобни намерения. Той сякаш прилича повече на сложен герой с купища проблеми от различно естество (тежък алкохолизъм, морална деградация и пр.), на когото обаче читателят би показал определена доза съчувствие поради безконечния низ от злощастия, връхлитащи живота му, а не на лошия герой, за спасението на чиято душата вече не може да става и дума. Може би Макбет също заслужава съчувствие – той е добрият човек, свърнал по грешния път. Мъжът, който първоначално се колебае да отнеме невинния човешки живот, а след това се превръща в задвижващата сила зад безкрайните злини. Тъй като поетият от него път ще бъде извървян докрай – той ще доведе до онези кътчета на човешкото сърце и душа, където се крият най-черните и долни копнежи.

Жанрът на *скандинавския ноар* се характеризира със своята семпла проза, разказана без ненужни метафори, тежки и драматични сюжети с изявена обществена критика и меланхолични герои, представени в дъждовна и мрачна обстановка. Освен това *скандинавският черен роман* се отличава и със своя реализъм, както обяснява Андрю Нестинген (Нестинген 2011: 172 – 173): „...реализмът описва топосите на повествованието в полицейския криминален роман: професионалната полицейска общност, разследването на местопрестъплението и личния живот на главния герой. Този вид реализъм често се свързва и с друг аспект на скандинавския криминален роман: неговото наследство като „обществено критическа“ литература. Повествованието в полицейския криминален роман разпалва дебати за социални въпроси, като отхвърля идеализацията на работата на полицията и героизма, но се придържа плътно към достоверността“.

„Най-бурната, най-концентрираната и вероятно най-страховитата“ (Брадли 2016: 328) пиеса на английския драматург е дълга приблизително 160 страници, независимо в оригинал или в превод⁸. Несбьовият „Макбет“ обаче е близо 600. Макар че се придържа стриктно към оригинала и често вплита точни цитати от трагедията в романа⁹, Ю Несбьо разширява историята на героите – както главни, така и второстепенни, като по този начин читателят разбира повече за тях. Като стил на писане в романа авторът избира да запази максимално поетиката на Шекспировия език от началото на XVII век, предадена на норвежки, и я съчетава с добре познатия му жаргон от 70-те години на XX век¹⁰. Важен за разбиране на творчеството на Ейвънския бард момент по мнението на Младен Влашки (Влашки 1993: 92) е фактът, че „Шекспир е писал своите пиеси, за да бъдат играни, гледани и слушани, а не четени“. До подобно заключение стига и норвежкия писател, при когото няколко от главите в книгата започват като „ефект на началните кадри“¹¹ и целят да потопят читателската публика в атмосферата на „филмовия режим на четене“, описан от Кристиане Шванеке (Шванеке 2015: 268) като: „...литературен феномен, който задейства опресняването на т. нар. „филмова среда“ в съзнанието на читателя, докато тя или той в действителност чете и възприема единствено думи“.

От замък в средновековна Шотландия Ю Несбьо измества действието на повествованието в нашето съвремие или по-точно казано – 70-те години на XX век, в неназовани град и държава, като по този начин цели да покаже мащабността и актуалността на драмата (от значение е какво се случва, а не къде се случва) – историята би могла да се развива по цял свят: някои планински описания и запазените съществителни собствени имена сякаш пределно ясно ни насочват към шотландските Високи земи¹², но в същото време градът на Мак-

⁸ Вж. например в *Project Gutenberg* за английски и немски и в *Моята библиотека* за български език.

⁹ „– Недейте сна! Макбет закла съня! Макбет се вцепени. Кой изрече това – Дънкан, самият той или адската смес?“ – по: Несбьо, Ю, „Макбет“, „Емас“, София, 2018, 152 – 153. При последващи цитирания от романа „Макбет“ на български език се използва същото издание.

¹⁰ Времето, в което израства Ю Несбьо.

¹¹ От англ. *an establishing shot* – началните кадри във филмопроизводството, които създават или установяват контекста на една сцена, като показват връзката между нейните важни фигури и обекти.

¹² „В западната му част като грамаден крепостен зид към висините се издигаше черна планина със стръмни, почти отвесни зъбери. Навремето на билото ѝ, от

бет е разположен на фиорд, досущ като норвежката столица¹³. А обликът му, с целия мрак, мръсотия и мизерия¹⁴, силно напомня *Града на греха* от едноименния американски неоноар графичен роман на Франк Милър от 1991 г.¹⁵ – място толкова мрачно, колкото и съдбата на жителите му.

Седемдесетте години на миналия век не са случайно избрани – това е периодът на Студената война – време на политически и икономически сблъсък между Западния свят и Съветския съюз, години на нестабилност и постоянен страх от нова световна война. Мястото, на което се развива действието, е изправено пред екологична катастрофа, в града, потънал в корупция, се водят гангстерски войни, а в същото време безработицата и злоупотребата с наркотици значително нарастват. Атмосферата в книгата е типична за жанра на *скандинавския ноар* – ветровито и мрачно време, непрестанен дъжд и нескончаемо чувство за хлад, което се долавя не само от природата, а и от самите жители на града, които сякаш са изгубили своята човештина. Покварата и смъртта, тегнещи над Макбетовия замък в Шекспировата пиеса, са се пренесли над един цял град в норвежкия роман ноар. А директното представяне на войната между гангстерските банди и изобилието от екшън сцени, изпълнени с престрелки, изтезания на хора и автогонки, през очите на очевидци при Ю Несбьо създават една острота на сюжета, различна от тази у Уилям Шекспир и неговата пиеса, където сцените с убийства се извършват не пред погледа на публиката – те са изключително кървави и брутални, но представени не направо, а чрез описание на случилото се.

В такава недружелюбна обстановка норвежкият писател представя „единствения лъч надежда“: крал Дънкан, в романа – началник на полицията Дънкан – чиято главна цел е да се бори за премахване на корупцията на всички нива и да прочисти града от криминалните банди и пазара на дрога – за разлика от предшественика си Кенет, който е „управлявал“ града като диктатор години наред и е покровителствал бизнеса с наркотици за своя облага. И тук на сцената се появява Мак-

страната на *слънчевия Файф*, монашески орден поставил голям християнски кръст. *Планината* обаче скриваше частично долното отвесно рамо на кръста от погледа на *жителите на мрачния град в ниското* и за тях то изглеждаше покъсо от горното“ (Несбьо 2018: 31).

¹³ „Долу *фиордът* блестеше сребристо“ – пак там.

¹⁴ „От небето, през *мъглата* към *мръсния пристанищен град в ниското* падаше дъждовна капка“ (Несбьо 2018: 300).

¹⁵ От англ. *Sin City* – издаден на български език през 2005 г. от издателство „Студио Арт Лайн“ в превод на *Ина Димитрова*.

бет – израснал в сиропиталище млад мъж и бивш наркозависим (взет като юноша под крилото на Банко, комисар в полицейското управление, и съпругата му Вера и отгледан като техен син заедно с родния им Флинс), обичан и уважаван от екипа си лидер, който започва да се издига в полицейската йерархия. Макбет се превръща в най-големия съперник на Дънкан, а по-късно – в негов убиец, след като, подобно на драмата, му бива предсказано, че ще управлява – ще седне на директорското кресло в полицейското управление. Пророчеството е дело на Хеката, известния наркобарон, който се крие в сенките и управлява целия град като кукловод. Тук Ю. Несбьо силно се отклонява от Шекспировата трагедия и показва старогръцката богиня на магията и мрака, която се появява чак в трето действие, пета сцена от пиесата, разгневена на трите вещици, че не са споделили нищо за кроежите си на своята господарка и сами са решили да срещнат Макбет и да му разкрият бъдещето¹⁶, в ролята на най-влиятелния мъж в безименния град, а трите зли вещици са представени като фигури с „неопределим пол“¹⁷ – три сестри, които проституират и пласират наркотици, пряко подчинени на Хеката, главната от които, Стрега¹⁸, се оказва стара Макбетова познайница от времето, когато е бил наркоман.

Разбира се, Макбет трудно би предприел цялата поредица от действия, довели до смъртта на толкова значими за него хора, без да бъде наставляван и подкрепян от любимата жена – Лейди – значително по-възрастната от него съдържателка на бляскавото казино „Инвернес“ и човек със забулено в тайни минало. Без да подчертава изрично, посредством прозвище, а не собствено име, Ю Несбьо загатва за „допълнителните занимания“ на хазартната Лейди – освен игри на късмета нейното казино предлага и платена компания.

Изненадан от предсказанието на трите жени от улицата, Макбет споделя казаното на Лейди, която го убеждава да убие Дънкан на ор-

¹⁶ „Нима ми липсват, *дъртели такива*, причини да се сърдя?

Или бива по кървав път с мъгляв съвет да направлявате *Макбет*,

а вашата *кralица зла*, учителка по зли дела,

за всичко туй да не узнай, в магията да няма пай?“ – по: „*Уилям Шекспир: Всички 37 пиеси и 154 сонета в превод на Валери Петров*“, ИК „Труд“, София, 2020, 735. При последващи цитирания от трагедията „Макбет“ на български език се използва същото издание.

¹⁷ „Оттам, от сенките в двора, излезе *висока, широкоплещеста* като охранител особа с неопределим пол. Носеше впити одежди с леопардова шарка, които *подчертаваха женските ѝ форми, както един мошеник би подчертал фалшивите достоинства* на продавания продукт“ (Несбьо 2018: 89).

¹⁸ От итал. *stregheria* – архаизъм за *вещерство*.

ганизирано няколко вечери по-късно тържество в нейния хотел, посветено на Макбетовото назначаване за шеф на отдел „Организирана престъпност“.

Макар да притежава способността с лекота да отнема човешки животи, в началото Макбет отказва да приеме казаното от Лейди и да извърши делото, тъй като у него все още е останала някаква доблест – съвестта не му позволява да убие спящ и невъоръжен човек. Съвестта на Лейди обаче не се трогва от подобни угризения, тя се води единствено от желанието за власт, сила и позиции, които ще донесе със себе си директорското място в полицията. Разкъсван от тежкия избор, пред който е изправен: от една страна – да отнеме живота на невинна душа, а от друга – да разочарова любовта на живота си, героят прибегва до помощта на Хеката и неговия най-голям коз в ръкава – новата дрога на пазара, наречена *Power*. Като отделя на наркозависимостта централна роля в романа, Ю Несбьо подчертава правдоподобността на параноята и халюцинациите, обземащи съзнанието на Макбет и в Шекспировата трагедия, и ги представя като реален и значим проблем на нашето съвремие (Шапиро 2018). А. С. Бродли стига до заключението (Бродли 2016: 346), че трагическият Макбет „притежава въображението на поет – от една страна, крайно чувствително към определен вид впечатления, а от друга – способно да предизвиква неистов смут; както умствен, така и физически. Чрез него той е в постоянно съприкосновение със свръхестествени впечатления и се поддава на свръхестествени страхове“. В Шекспировата пиеса Макбет убива Дънкан, за да се отърси от всепоглъщащия страх, но именно нуждата от убийството на краля поражда първоначално този негов неистов кошмар, който така и не престава (Кот 2017: 106 – 107). Това е може би и обяснение защо едва когато почувства *силата* на наркотика в кръвта си, Несбьовият Макбет придобива вяра в себе си и е готов за действие – онова, което му вдъхва ужас (предстоящото кърваво дело), е изместено на заден план, той бива изцяло обсебен от хипнотичен унес и изпада в своего рода делириум, в който се чувства способен да извърши всичко на света. При гледката на спящия Дънкан обаче вярата му се разколебава и сякаш доброто у него взема превес, като решава, че Дънкан не е сторил нищо лошо и не заслужава отредената му участ. Въпреки това, когато напуска стаята, той *вижда* отражението на Дънкан, който се готви да го простреля в гръб, обръща се и хвърля кинжал, като пронизва директора на полицията право в сърцето. Оттук насетне връщане назад няма – единственият път е този на падението: за броени дни установеният крехък ред започва да рухва, надеждите за справедливост – да изтляват като гаснещото

пламъче на свещ, а кръвта, *струяща от умъртвените тела* (Кот 2017: 101), да напоява улиците на града.

Разбира се, Ю Несбьо няма как да избяга от литературния първообраз и като сюжет се придържа плътно към Шекспировата трагедия, затова и крайт на романа е пределно ясен за читателската публика. Той обаче си позволява да разшири и задълбае историята там, където тя е едва загатната в пиесата. Така например лейди Макбет съобщава в първо действие, седма сцена, че някога е имала дете, което е била готова сама да умъртви¹⁹. В романа Лейди е изнасилена от собствения си баща и ражда момиченце, Лилия, което малко по-късно убива. Дали от постоянните напомнания за извършеното от нея дело (избродиранията по килимите лилии в хотел „Инвернес“), или от боязън, че никога няма да бъде добра майка, Лейди така и не ражда деца на Макбет. И ако в драмата двамата съпрузи са преследвани и измъчвани от привидения и безсъние, появили се вследствие на пробуждането на гузната им съвест заради извършеното от тях престъпление (кралеубийството и днес се разглежда като акт срещу природата, престъпление срещу свещената личност на монарха и неговото право да управлява, дадено му директно от Бог) – един вид наказание свише, то в романа те страдат от тежки халюцинации в резултат на прекомерната употреба на наркотичните вещества, които обаче двата персонажа сами избират да приемат.

Според Маргарет Канън (Канън 2018) майсторството на Ю Несбьо се крие именно в изграждането образите на Макдъф (наречен само Дъф в романа) и обичните на сърцето му хора в противовес на тези на Макбет и Лейди. Уилям Шекспир бегло споменава нещо конкретно от живота на Макдъф в драмата (най-вече когато става дума за семейството му), докато Ю Несбьо използва въображението си на воля: той назовава героите със собствени имена (Лейди Макдъф се казва *Мереди*, а двете им деца – *Юън* и *Емили*), като по този начин се опитва да ги направи по-близки до читателя, който така би скърбял много повече от безсмислената им смърт, отколкото ако бяха останали безименни, както е в трагедията. Ако в пиесата нощта присъства винаги и навсякъде, *натрапчиво призовавана и търсена* (Кот 2017:

¹⁹ „Аз кърмила съм, зная как *сладко е* детенце да погалиш, когато суче, но – дори в тоз миг да се усмихва – дръпнала бих бозка от меките венчета, за да *пръсна главицата му*, ако бях се врекла да го извърша, както ти се врене за онова!“ (Шекспир 2020: 725).

102), а единственият лъч светлина и свеж въздух се усещат при пристигането на крал Дънкан в Макбетовия замък²⁰, то в романа слънцето все по-често започва да грее на небето, а времето да се стопля именно преди убийството на съпругата и децата на Дъф²¹. Самият Дъф също се различава от Шекспировия си първообраз. Освен че не е пример за „баща на годината“ поради постоянното си отсъствие от дома, Дъф поддържа извънбрачна връзка с колежка от управлението (шотландският тан *Кейтнес* от пиесата е представен като женски образ в романа) и не крие амбициите си за издигане в полицейската йерархия. Ала Дъф е разкъсван от вътрешни борби: от една страна – спокойствието от охолния живот в слънчевия Файф и любовта му към съпругата и децата му, от друга – обичта към любовницата му Кейтнес, а от трета – желанието му да се докаже като по-добър лидер от Макбет, който е припознаван от обикновените хора като един от тях, а Дъф – като един от върхушката, въпреки че и двамата с Макбет са сираци и са израснали в сиропиталище. Точно убийството на семейството на Дъф изправя накрая един срещу друг двамата бивши приятели, които в миналото са били по-близки от кръвни братя.

Самият Ю Несбьо признава, че при написването на романа е бил визуално изцяло повлиян от филмовата версия „Макбет“ на Роман Полански от 1971 г., която му е направила огромно впечатление като юноша и е била една от причините да се захване с писането на криминална литература на по-късен етап от живота си (Бьорнскау, Биерман 2018). В своята автобиография „Роман за Полански“²² режисьорът споделя, че се води точно от възгледите на Ян Кот за *Великия механизъм*²³ в Шекспировите драми и при представянето на трагедията на голям екран желае да остане максимално близък до изпълнения с насилие и кръв характер на творбата (Полански 2017: 339 – 340). Освен превърналата се в класика екранизация на Роман Полански внимание към себе си привличат тази на Орсън Уелс от 1948 г., свободният прочит на Акира Куросава („Трон в кръви“) от 1957 г. и тази на Джъстин Кързел от 2015 г. с Майкъл Фасбендър и Марион Котияр в

²⁰ „Този замък е приятно разположен и въздухът му ласкаво посреща успокоените ни сетива“ (Шекспир 2020: 724).

²¹ „В четвъртък преди обяд Файф се къпеше в слънчева светлина“ (Несбьо 2018: 286).

²² Издадена на български език през 2017 г. от издателство „Колибри“ в превод на Галина Меламед.

²³ Противопоставяне между нравствения ред и реда на историята.

главните роли, а през 2021 г. излиза и първата екранизация с цветнокож актьор в ролята на Макбет – Дензъл Уошингтън. Встрани от прожекторите сякаш остава австралийската филмова версия „Макбет“ от 2006 г. с режисьор Джофри Райт, в която героят на Сам Уортингтън е представен като дясната ръка на бос на наркобанда, а целият филм е изпълнен с убийства, състезания с бързи коли и употреба на наркотични вещества. Дали Ю Несбьо е бил повлиян и от тази версия на „Макбет“ при създаването на романа, обаче не става ясно.

Майсторството на Уилям Шекспир се крие в способността му да вдъхва живот на всяка написана от него дума благодарение на невероятното владеене на английската ренесансова реч. Разбира се, малцина са онези, които така умело биха могли да боравят със словото. Слово, което да пребъдва и в новото време, да съобщава истини с помощта на едва няколко прошепнати израза²⁴. Затова и творчеството на Уилям Шекспир продължава да пленява читатели от цял свят четири века след кончината на Английския бард. А за да се осмелиш да вземеш коя да е от великите истории, разказани от Барда, и да откриеш начин да я предадеш за „пренаситения“ и донякъде „разглезен“ читател на ХХI век, се изисква значителна доза кураж. И норвежецът Ю Несбьо прави именно това – взема трагедията „Макбет“, в която *смъртта, престъплението и убийството са осезаеми* (Кот 2017: 101), и я превръща в един от романите – образци на жанра *скандинавски ноар* – мрачната атмосфера, поетичните диалози, постоянното напрежение от проливането на кръв, предателствата и хладнокръвните убийства не оставят безразличен който и да е почитател на криминалния роман. А голяма част от критиците и рецензентите на Несбьо дори сравняват четенето на неговата проза с посещение на кино: „Книгите му постигат онзи неуловим баланс между кинематографични, изпълнени с напрежение моменти, и методичността на полицейския криминален роман“ (Ендлър 2018).

ЛИТЕРАТУРА

Атууд 2016: Atwood, M. *Hag-Seed*. London: Hogarth/Vintage, 2016.

Ауербих 2017: Ауербих, Е. *Мимезис: Изобразяването на действителността в западноевропейската литература*. [Auerbach, E. *Mimesis: Izobrazyavaneto na deystvitelnostta v zapadnoevropeyskata literatura*.] София: Изток – Запад, 2017, 324.

²⁴ „Дорде око чете, уста шепти, ще дишат те и в тях ще дишаш ти“ (Шекспир 2020: 1155).

- Бьорнскау, Биерман 2018:** Bjørnskau, H., Biermann, C. Nå har Nesbø skjønt Shakespeares storhet. // *NRK*, 14.03.2018. <https://www.nrk.no/kultur/jo-nesbo-om-a-skrive-macbeth_-_jeg-har-skjont-shakespeares-storhet-1.13958834> (11.01.2023).
- Брадли 2016:** Брадли, А. С. *Шекспировската трагедия: Лекции върху Хамлет, Отело, Крал Лир и Макбет*. [Bradley, A. C. *Shakespeareovskata tragediya: Lektsii varhu Hamlet, Otelo, Kral Lir i Makbet*.] София: Изток – Запад, 2016, 12; 17; 328; 346.
- Влашки 1993:** Влашки, М. *Западноевропейска литература*. [Vlashki, M. *Zapadnoevropeyska literatura*.] Пловдив: Пловдивско университетско издателство, 1993, 92.
- Джейкъбсън 2016:** Jacobson, H. *Shylock is My Name*. London: Hogarth/Vintage, 2016.
- Ендлър 2018:** Endler, A. Book review: “Macbeth” by Jo Nesbø. // *Crime by the Book*, 08.04.2018. <<http://crimebythebook.com/blog/2018/4/8/book-review-macbeth-by-jo-nesbo>> (11. 01. 2023).
- Канън 2018:** Cannon, M. Review: Jo Nesbo’s take on Macbeth is superb. // *The Globe and Mail*, 05.04.2018. <<https://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/book-reviews/review-jo-nesbos-take-on-macbeth-is-superb/article38355858/>> (11.01.2023).
- Кот 2017:** Кот, Я. *Шекспир – нашият съвременник*. [Kott, J. *Shakespeare – nashiyat savremennik*.] София: Бард, 2017, 101 – 102; 106 – 107.
- Милър 2019:** Милър, М. *Песен за Ахил*. [Miller, M. *Pesen za Ahil*.] София: Егмонт Анишър, 2019.
- Милър 2005:** Милър, Ф. *Sin City: Град на греха*. [Miller, F. *Sin City: Grad na greha*.] София: Студио Арт Лайн, 2005.
- Минков 1998:** Минков, М. Предговор към „Уилям Шекспир. Том 4. Трагедии“. [Mincoff, M. *Predgovor kam “Willam Shakespeare. Tom 4. Tragedii”*.] София: Захарий Стоянов, 1998, 19; 21; 25.
- Несбьо 2018:** Nesbø, J. *Macbeth*. London: Hogarth/Vintage, 2018.
- Несбьо 2018:** Nesbø, J. *Macbeth*. Oslo: Aschehoug, 2018.
- Несбьо 2018:** Несбьо, Ю. *Макбет*. [Nesbø, J. *Makbet*.] София: Емас, 2018, 31; 89; 152 – 153, 286; 300.
- Нестинген 2011:** Nestingen, A. Unnecessary Officers: Realism, Melodrama and Scandinavian Crime Fiction in Transition. // *Scandinavian Crime Fiction*, edited by P. Arvas, and A. Nestingen. Cardiff: University of Wales Press, 2011, 172 – 173.
- Патрик 2018:** Patrick, B. Jo Nesbo Gives “Macbeth” A Gritty, Action-Packed Update. // *National Public Radio*, 12.04.2018.

- <<https://www.npr.org/2018/04/12/599919038/jo-nesb-gives-macbeth-a-gritty-action-packed-update>> (11.01.2023).
- Полански 2017:** Полански, Р. *Роман за Полански*. [Polanski, R. Roman za Polanski.] София: Колибри, 2017, 339 – 340.
- Сейнт Обин 2017:** St. Aubyn, E. *Dunbar*. London: Hogarth/Vintage, 2017.
- Сковъл 2017:** Scovel, L. M. Adapting the Bard: On the Hogarth Shakespeare Project’s Diversity Problem. // *The Millions*, 05. 10. 2017. <<https://themillions.com/2017/10/adapting-the-bard-on-the-hogarth-shakespeare-projects-diversity-problem.html>> (11.01.2023).
- Смит 2019:** Smidt, K. Raphael Holinshed. // *Store norske leksikon*, 11.02.2019. <https://snl.no/Raphael_Holinshed> (11.01.2023).
- Смит, Лунга 2022:** Smidt, K., Lunga, P. S. Macbeth. // *Store norske leksikon*, 28. 03. 2022. <<https://snl.no/Macbeth>> (11.01.2023).
- Тайлър 2016:** Tyler, A. *Vinegar Girl*. London: Hogarth/Vintage, 2016.
- Уинтърсън 2015:** Winterson, J. *The Gap of Time*. London: Hogarth/Vintage, 2015.
- Шапиро 2018:** Shapiro, J. Jo Nesbo Sculpts “Macbeth” Into Shadowy Crime Noir. // *The New York Times*, 16.04.2018. <https://www.nytimes.com/2018/04/16/books/review/jo-nesbo-macbeth.html>> (11.01.2023).
- Шванеке 2015:** Schwanecke, C. Filmic Modes in Literature. // *Handbook of Intermediality: Literature – Image – Sound – Music*, edited by G. Rippl. Berlin: De Gruyter, 2015, 268.
- Шевалие 2017:** Chevalier, T. *New Boy*. London: Hogarth/Vintage, 2017.
- Шекспир 2020:** Шекспир, У. *Уилям Шекспир: Всички 37 пиеси и 154 сонета в превод на Валери Петров*. [Shakespeare, W. Uilyam Shekspir: Vsichki 37 piesi i 154 soneta v prevod na Valeri Petrov.] София: КК „Труд“, 2020, 724 – 725; 735, 1155.
- Шекспир 1998:** Shakespeare, W. Macbeth. // *The Project Gutenberg*, 1998, eBook № 1533. <<https://www.gutenberg.org/files/1533/1533-h/1533-h.htm>> (11.01.2023).